

Πώς χτίστηκε το «Όνειρο»;

Πόσο βαθιές είναι οι «ρίζες» του;

Οι νερόμυλοι, που «προ αιώνων» στήθηκαν στη Μαλλιόντα είχαν κάνει τον κύκλο τους, κι ο τελευταίος, αυτός του μπαρμπα Γρηγόρη Βασιλά, σταμάτησε ν' αλέθει το 1955-56. Οι μεγάλες αλλαγές έφεραν πρώτα το κλείσιμο των νερόμυλων στη Μαλλιόντα και μετά των μηχανοκίνητων αλευρομηχανών στο χωριό. Μείναν οι αναμνήσεις που «γέννησαν τ' Όνειρο» της αναπαλαίωσης και λειτουργίας ενός νερόμυλου στη Μαλλιόντα!

Η πρώτη επίσημη αναφορά στους νερόμυλους την Μαλλιόντας έγινε το 1982 από τον Δημήτρη Γαβρ. Πιπίνη, Γραμματέα τότε του Συλλόγου της «Αναγέννησης», στην εφημερίδα «Μεσοτοπίτικα Νέα»(αρ. Φύλλου 32). Το κείμενο έκανε αίσθηση και αναδημοσιεύτηκε τον επόμενο χρόνο στα «Αιολικά Γράμματα». Αναδημοσίευση έγινε επίσης το 2005 στα «Μεσοτοπίτικα Νέα», όταν είχε ριζώσει για τα καλά η προσπάθεια αναπαλαίωσης του νερόμυλου «Καταχανά» στη Μαλλιόντα. Ρώτησα τον Δημήτρη «για το πώς και τα γιατί» αυτού του άρθρου του. Μου είπε πως νεαρός τότε-είκοσι χρονών-ήθελε να κάνει μια καταγραφή σε κάτι που είχε χαθεί και κανείς δεν έδειχνε να ενδιαφέρεται... Η σχέση του με τους νερόμυλους και το νερό ήταν «ποιητική», εμπνευσμένη από ποιήματα, όπως το «Γύρνα φτερωτή του Μύλου...» από τον «Ματωμένο Γάμο» του Λόρκα. Τις πληροφορίες για τον μύλο, τις πήρε από την, γειτόνισσά του, τη «μυλωνού», την, κυρα - Βασιλεία, γυναίκα του μυλωνά Αποστόλη Παπάζογλου-«Καμτσής». Ας θυμηθούμε το άρθρο με την τότε γραφή. Ήταν λιθάρι ριζιμιά για όσα θα ακολουθούσαν στην συνέχεια...

Ο μυλωνάς Αποστόλης Παπάζογλου-«Καμτσής» με τη γυναίκα του Βασιλεία και την κόρη τους Μαρία (1963). Δίπλα η κολέθρα του μύλου τους, σε πρόσφατη φωτογραφία.

«Η νιρόμ'λους»

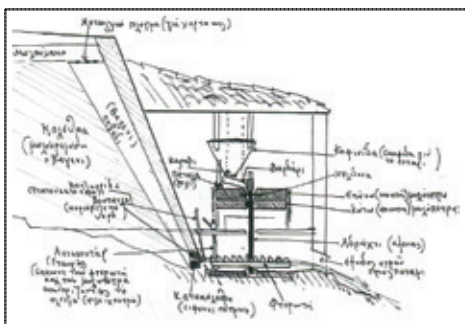
Τοῦ Γραμματέα τοῦ Συλλόγου
ΔΗΜΗΤΡΗ ΠΙΠΙΝΗ

Τὸ λιόγερμα μὲ βρῆκε ἀπόψε νὰ γυρνῶ ἄσκοπα μέσα στὰ μικρὰ περιβόλια. Ἀπόσκιασε ἡ ρεματιά τῆς Μαλλιόντας μ' ἄργεϊ ἀκόμα νὰ νυχτώσει καὶ ἐγὼ δὲν θέλω νὰ φύγω. Δὲ ξέρω γιατί παίρνω τὸ μονοπάτι ποὺ πλαίϊ στὸ ποταμὸ τραβᾷ ἴσια πρὸς τὰ πάνω. Στάθηκα. Κάτι χαλάσματα. Ἐμοιαζαν σὰν σπίτι, παλιὸ ἐξοχικὸ, μὰ κεῖνες οἱ πέτρες μοῦ φάνηκαν κάπως παράξενες. Τὶ νᾶναι τᾶχα; Κοίταξα τριγύρω. Λίγο πιὸ πέρα ἕνας γέρος σκάλιζε δυὸ ροδακινιές.

- Τὶ εἶναι τοῦτα τὰ χαλάσματα παπποῦ; τὸν ρώτησα.

«Παλιὰ ἦταν μύλ' π' ἀλέθαν» μοῦ ἀπάντησε. «Νιρόμυλ' ἦταν. Δώδικα εἶχι παλιὰ ἡ Μαλλιόντα».

Ἐμεινα σκεπτικὸς, σχεδὸν ἀφηρημένος. Μὲ πρόσεξε. Ἄφησε τὸ τσαπὶ καὶ μὲ πλησίασε. Μὲ καιρέτησε καὶ κάθησε σὲ μιὰ πέτρα. Φαινόταν πὼς ἤθελε κάτι νὰ μοῦ πεῖ, καὶ κάθισα δίπλα του. Κοίταζε τὰ χαλάσματα συλλογισμένος. Κι' ἐγὼ, ποὺ ὅλο καὶ κάτι ἤθελα νὰ μάθω τὸν ξαναρώτησα.

Τα εξαρτήματα του μύλου στην μεσοτοπίτικη ορολογία. (Σχεδιασμός: Μάκης Αξιώτης).

- Ἀλήθεια πὼς δούλευε αὐτὸς ὁ νερό-μυλος;

«Χρόνια παρατήσαν νὰ δ'λέβγν' οἱ μύλ', ἀλλὰ τσὴ γὼ κάμπουσα χρόνια ἄλιθα τσὴ θὶ στὰ πῶ ἀκριβῶς σὰ π' ἦταν», μοῦ ἀπάντησε. Καὶ συνέχισε. «Τοῦ νιρὸ ῥχόνταν ἀπ' ντοῦ Ἁγίου Κουσταγκίνου τσὴ πέρνα ἕνα - ἕνα οὐλ' τςὶ μύλ'. Ἀπ' ντοῦ δ'κό μ' ρχόνταν σντοῦ δ'κό σ', τράβα πιὸ κάτω ... Καταλαβαίν(ι)ς.

Ἄμα ῥχόνταν τοῦ νιρὸ ἀπ' τ' αὐλάτσ' ἔπιφτι μέσ' γκ(ι) κ ο υ λ έ ρ α. Ἡ κουλέθρα εἶχι ὕψους τέσσ'ρα μπόγια. Ἦταν μιὰ διξαμινὴ μι πέτρις στρουτζ'λές, τρύ-

πιες στοῦ μέσου σὰ βραχιόλ(ι) τσὶ ἡ μιὰ πάνου ἀπ' γκ(ι) ἄλλ(ι) φκιάναν ἕνα χουνί. Σγκὴ κάτω - κάτω πέτρα ἦταν πιασμένου μί σφῆνις τοῦ κ α τ α κ ό λ ι θ ρ ο υ. Ἐνα ξύλου μακρὺ μέχρι ἕνα πῆχ(ι) κούφιου ἀποῦ μέσα γιὰ νὰ πιρνᾷ τοῦ νιρὸ, β ο ύ τ σ λ ο υ. Ἐνα ξύλου μὲ μιὰ τρύπα μέχρι τοῦ χέρ' μιανοῦ μουροῦ: Ἀποῦ 'κεῖ τοῦ νιρὸ μὴ δύναμ' ἔπιφτι πάνου σγκ(ι) φ τ ι ρ ο υ κ ή. Ἡ φτιρουκὴ ἀπουτιλείτου ἀποῦ δυὸ πράματα: ἀποῦ τοῦ σ φ ι ν τ ή λ' τση τά φ τ ι ρ ά. Τοῦ σφιντήλ ἦταν ἕνα στρουτσολὸ ξύλου μὴ μιὰ τρύπα σγκὴ μέσ' τση ἄλλις πιὸ μ'κρές ἕνα γύρου. Στ'ς ἕνα γύρου τρύπις μπαίναν τὰ φτιρὰ ποὺ μοιάζαν μὴ κουτάλια. Σγκὴ μισαία τρύπα ἐφαρμουζόταν ἕνα χουντρὸ ξύλου τ' ἄ δ ρ ά κ'. Τοῦ ἀδράκκ' στ' ἀπάνου μέρους ἦταν σσισιμένου. Μέσα ἱμπνι τσι σφιγκό-νταν μὴ χαλκάδης ἡ ρ ό κ α. Ἐνα σίδηρου ποὺ ἱβγνι τσι πέτρις π' ἀλέθαν. Χαλάσαν τσὶ δὲ

φαίνντι πούς ἡ φτιρουκή ἦταν κλεισμέν' σ' ἓνα νταμέλ' κάτου ἀπ' τσι πέτρις.

Ἡ κάτου ἡ πέτρα ἦταν τριπ'μέν(ι) στοῦ μέσου γιά νά πιρνᾶ ἡ ρόκα πού ἀπάνου ἀπάνου εἶχι ἓνα ἄλλου σίδηρου ντού μ π α λ τ ἂ γιά νά στηρίζ' γκ(ι) ἀπάνου πέτρα».

Πῆρε γιά λίγο τὴν ἀνάσα του ὁ γέρος κι' ἐγὼ πού δὲν τὰ κατάλαβα καλὰ τοῦ ζήτησα νὰ τὰ ξαναπεῖ.

«Θὴ στὰ πω μὴ δυὸ λόγια», μοῦ ἀπάντησε.

«Ἀπ' γκὴ κουλέθρα τοῦ νιρὸ πέρνα ἀπ' τοῦ κατακόλιθρου τοῖ τοῦ βούτσλου τσὴ ἐπιφτι πάνου σγκὴ φτιρουκὴ τση γκ(ι) γύρ'ζι. Ἡ φτιρουκὴ ἐνουνόταν μί γκὴ ἐπάνου πέτρα τση γκὴ ρόκα τσί γύρζι τση 'γκή. Κατάλαβις;»

Κατάλαβα. Μὰ τούτη τὴ φορά κάτι ἄλλο πρόσεξα. Ἀπόρησα καὶ ρώτησα.

- Τέτοιες πέτρες δὲ βλέπω νὰ ὑπάρχουν γύρω. Ἐσεῖς πού τὶς βρίσκατε;

Γέλασε!

Παραξενεύτηκα...

«Ξέρ'ς πού εἶνῃ ἡ Φώτσια» μέ ρώτησε.

- Ναί! Στὴ Μικρὰ Ἀσία, τοῦ ἀπάντησα.

Ἦε, ἀπού κεῖ τ'ς φέρναμι. Τ'ς φέρναμι σὶ κουμάκια τση μ' ἓνα σιδιρένιου στιφάν(ι) τὰ ἐνώναμι. Γιά νὰ φανεῖ ἂν εἶχαν ἐξουγκώματα ἀλέθαμι τσιραμίδ' γιά νὰ πιλιτσίσουμι τοῦ μέρους πού τσιράμδουνι. Πάνου ἀπ' τσι πέτρις ὑπῆρχι ἓνα πατάρ' ἡ κ ο υ φ ν ῖ δ α πού ρίχναμι τοῦ σ'τάρ'.

Ἀπ' γκὴ κουφνίδα ἐπηφτι στοῦ κ α ρ ἂ β' τσ' ἀπ' τοῦ καράβ' ἓνας - ἓνας, δυὸ - δυὸ οἱ σπόρ' πέφταν πάνου σγκὴ πέτρα.

- Κι' ἂν τὸ σιτάρι τύχαινε νὰ πέσει μαζεμένο τὶ γινόταν τότε; ρώτησα.

«Ἄμα ἐπιφτι πουλὺ οἱ πέτρις «πνιγόνταν» τση σταματοῦσαν νὰ γυρίζ'ν».

- Καὶ πὼς ξαναγύριζαν; ξαναρώτησα.

«Τότε ἀνασκώνναμι γκ(ι) πέτρα, τ' ἀλεύρ' ἐπιφτι λίγου πιὸ χουντρὸ τσὴ τοῦ ξαναλέθαμι. Ἦενα γύρου σγκὴ πέτρα ὑπῆρχι λαμαρίνα μ' ἓνα στόμα τσ' ἐπιφτι τ' ἀλεύρ' σγκ(ι) ἂ λ ε υ ρ ο δ ὁ χ(ι). Ἀπού κεῖ σγκὴ σακούλα. Ξέχασα νὰ σ' πῶ ὅτι ἐπειδὴ ἡ μύλους δούλευγι μέρα-νύχτα τοῦ σ'τάρ' τ'ς κουφνίδας τύχινι νὰ σουθεῖ ἄμα τσ'μούμισι. Γι' αὐτὸ εἶχαμι δυὸ πέταλα διμένα μ' ἓνα σπάγκου πάνου σγκὴ κουφνίδα. Ἄμα σουνόταν τοῦ σ'τάρ' τὰ πέταλα πέφταν πάνου στζι πέτρις τση φκιάναν σιαματὰ γιά νὰ ξυπνήσουμι!».

Ἐδῶ θαύμασα πράγματι τὴν ἐξυπνάδα τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων. Μὰ κάτι μοῦ φάνηκε παράξενο καὶ μ' ἔκανε πάλι νὰ ρωτήσω.

- Πόσα ἀλέσματα εἶχε τὸ χωριὸ γιά νὰ ἀλέθουν δώδεκα μύλοι μέρα - νύχτα.

«Πρῶτα - πρῶτα -μοῦ εἶπε- ἡ μύλους δὲ δούληβγι τοῦ καλουτσέρ γιὰτὶ μὴ τοῦ νιρὸ πουτίζαν τὰ πιρβόλια. Ὑστισα ἀλέσματα φέρναν τσ(ι) ἀπ' γκ(ι) Ἄγρα τσ(ι) ἀπ' γκ(ι) Ἰρ'σσὸ. Ἦενας μύλους δὰ, δὲν ἄλθι τοῖ πάνου ἀπού δέκα ἀλέσματα τοῦ μπρόνυχτου.

- Θάθελα -τοῦ εἶπα- νὰ σὲ ρωτήσω κάτι ἄλλο. Τ' ἀλεύρι ἔβγαινε τόσο καλὸ ὅσο τὸ σημερινὸ;

«Καλύτιρου - μοῦ ἀπάντησε - γιὰτὶ τότε ἔβγινι κρύου ὅπους ἦταν, ἐνῶ τώρα τοῦ καίν' οἱ μηχανές».

Σώπασα γιά λίγο μὰ δὲ βάσταξα πολὺ. Ἐπρεπε νὰ μάθω καὶ μέχρι πότε δούλευαν αὐτοὶ οἱ μύλοι.

«Κλεῖσαν οὐλ' στ' ἀντάρτ'κου. Δέ θέλαν νὰ δίνουμι ψουμὶ στ'ς ἀντάρτις τση μᾶς τσ'νιγῆξαν».

Σὰ νὰ στεναχωρέθηκε. Γύρισα νὰ τὸν κοιτάξω. Μ' ἀπέφυγε. Μοῦ φάνηκε πὼς δάκρυσε. Δὲ θέλησα νὰ συνεχίσω ...»

Τον Ιούλιο του 1993, δεκατρία χρόνια μετά δημοσιεύεται στο περιοδικό «ΑΙΟΛΙΚΑ ΦΥΛΛΑ», Μυτιλήνη, τεύχος 30, ένα εξαιρετικό αφιέρωμα, με τίτλο «ΤΟ ΠΟΤΑΜΙ» γραμμένο από τον ιατρό και λεσβολάτρη Βασίλη Κουμαρέλα, που-για πρώτη φορά-ήρθε στη Μαλλιώντα, κουβέντιασε με τους ξωμάχους, «ρώτησε κι έμαθε» κι εξερεύνησε την γύρω περιοχή. Ο τόπος μίλησε στην ψυχή του! Εντόπισε τα ερείπια του Παλιό-πυργου, το οχυρό στη Βαλάνα-Χιδήρων, τον Καλόχτιστο στα Ξερά Ξύλα Άγρας, τον Ροδότοικο στη Λιβάδα... Ήταν ένα γερό αγκωνάρι στα σκαμμένα θεμέλια...

«Αργοπορημένες φέτος οι μυγδαλιές λουλούδιασαν μέσα στον Μάρτη μαζί με τ' άλλα δέντρα. Λευκορόδινα στολίδια απλώθηκαν γύρω απ' το ποτάμι, προμηνύματα της καινούργιας ζωής, που σιγοκοιμάται ακόμα στα γυμνά κλαριά του πλατανιού και της λεύκας. Σκορπούν τ' ανθάκια στο πρωινό αγέρι, αλαφροπετούν, κάθονται πάνω σε στέγες σκεβρωμένες, παραθύρια σφαιριστά, σε γλάστρες ξερές, σε φούρνους σιωπηλούς. Παλεύει θαρρείς η άνοιξη με δροσερές ανασαμιές να φυσήξει ξανά ζωή στα ερειπωμένα καλύβια...

Ολάκερο χωριό ζούσε κάποτε σ' αυτά τα μέρη. Μέσα στον Μάν Μεσοτοπίτες αγρότες, με τις φασίλιες τους, σ'νόπαιρναν στις κούλες και στα ντάμια τους στην κοιλάδα του Μαλλιώντα για να ξαναγουρίσουν στο χωριό τ' Αϊ Δημητρίου. Ξεχείλιζε το ποτάμι από ζωή. Χαρούμενα ξεφώνιζαν τα παιδιά καθώς τρέχανε στα φορτωμένα περιβόλια κυνηγώντας το νερό στ' αυλάκια. Αντιλαλούσαν τα γύρω λαγκάδια από βελάσματα προβάτων και κουγιαχτά τσοπάνηδων, σαν τα καλούσαν για την αρμεγή. Αναγάλιαζε το ποτάμι απ' τα τραγούδια των κοριτσιών στον τρύγο, τότε, που στις γλάστρες φούντωνε ο βασιλικός και τα γεράνια 'μορφαίνανε τις αυλές με τις κατακόκκινες φλόγες τους. Κι οι μικροί φούρνοι παραδίπλα σκορπούσαν γύρω τους την ευωδιά του σταρένιου ψωμιού και του σπιτικού φαγητού.

Μυλόπετρα παραπεταμένη σε ξερολιθιά της Μαλλιώντας.

Ο λεσβολάτρης-γιατρός Βασίλης Κουμαρέλας στον κόλπο της Γέρας.

Αναγαλλιάζει τ' αυλακωτό πρόσωπο του μπαρμπα-Μιχάλη σα θυμάται όλα τούτα τα όμορφα περασμένα. Τον βρήκα να ζευγαρίζει με τον γαϊδουράκο του ένα μικρό λιοχώ-
ραφο. Στα ογδόντα τόσα χρόνια του δουλεύει ακόμα κι ομορφαίνει τις εξοχές. Θυμάται
κάποιες φεγγαρόλουστες βραδιές το κελάρυσμα του νερού να σμίγει με τα ξεφωνητά των
βατραχιών και τ' απδόνια να τραγουδούν ασταμάτητα μαζί με τη φτερωτή του νερόμυλου.
Ήτανε και μυλωνάς ο μπαρμπα-Μιχάλης. Είχανε μαζί με τ' αδέρφια του έναν από τους δώ-
δεκα μύλους, που κινούσε με τ' άφθονο νερό του το ποτάμι. Πρωί-πρωί φορτώνανε σακιά

**Ο μπαρμπα-Μιχάλης Καταχανάς-
«Κουτσονουγέν(ι)ς» στα γεράματά
του.**

με γεννήματα, γυρίζοντας με τα ζα τους απ' το Μεσότοπο
ίσαμε την Ερεσό και το βράδυ τα επιστρέφανε αλεσμένα
στους νοικοκυραίους.

Συννεφιάζει ξαφνικά το βλέμμα του γέροντα καθώς
στο νου του έρχονται θύμψεις κακές απ' τα χρόνια του
«εμφυλίου». Όλοι οι περαστικοί ήτανε καλοδεχούμενοι
στον μύλο. Το ίδιο και οι «αντάρτες». Που κατεβαίνανε
απ' τα λημέρια τους πεινασμένοι να βρούνε ψωμί κι ό,τι
άλλο φαγώσιμο. Ξοπίσω τους έρχονταν «τ' αποσπάσματα
της άλλης μεριάς». Πυροβολισμοί ακούγονταν στην κοι-
λάδα, βρισιές, συλλήψεις, ξύλο μαγάρizαν τον παραδει-
σένιο τόπο. Ύστερα ήρθε η γαλήνη, κλείσαν οι πληγές, οι
εξοχές όμως αρχίσανε ν' αδειάζουν μιας κι οι πλανεύτρες

πόλεις τάζανε μεγάλη, εύκολη, γλυκιά ζωή. Έτσι, ρημάξανε τα νταμάκια, βουβάθηκαν οι
καμινάδες, θερίεψαν τ' αγριοχόρταρα στα περιβόλια και τις αυλές.

Περπάτησα πλάι στο ποτάμι. Κυλά ήρεμα ανάμεσα από πλατάνια, λεύκες, ροδοδάφ-
νες κι αλυγαριές. Κάθε τόσο μέσ' απ' την πλούσια βλάστηση ξεπροβάλλουν χαλάσματα
νερόμυλων τυλιγμένα με κισσούς. Οι πέτρινες κολέθρες τους (χοάνες που δέχονταν το
νερό απ' τ' αυλάκι) εδώ κι εκεί κτισμένες στα σέτια κτημάτων.

Στη μια διαβάζουμε τη χρονολογία, που την έφτιαξε ο μάστορας, 1839.

Ξεχάστηκε πια ο χορός του νερού στη φτερωτή και το τρίξιμο που' κάνουν οι μυλόπε-
τρες για να βγει χρυσοκίτρινο το καλαμποκίσιο αλεύρι, κάτασπρο το σταρένιο. Χάθηκαν και
τα κοπάδια, οι χήνες, οι όρνιθες, οι πάπιες που χαλούσανε τον κόσμο σαν τρέχανε ξοπίσω
απ' τα φορτωμένα ζωντανά, ή τριγύριζαν τη μεγάλη πλάστιγγα κοιτάζοντας ν' αρπάξουν
λίγους σπόρους ή πίτουρα που θα ξέφευγαν απ' τα σακιά. (...)

Την όμορφη περιπλάνησή μου στα παλιά τάραξε ένας θόρυβος που έβγαине μέσα απ'
τις καλαμιές. Δεν άργησε να φανεί ανάμεσα τους ο μπαρμπα-Σάββας (Πιπίνης), παλιός μου
γνώριμος απ' τον Μεσότοπο. Κοντά ενενήντα χρόνια κουβαλά το κορμί του μα η καρδιά
του ακόμα νιά, δεν το βάζει κάτω, κλαδεύει τις ελιές, βόσκει εκεί γύρω τα πρόβατά του,
ομορφαίνει ολοχρονίς το περιβολάκι του κοντά στον Αϊ Στράτη. Κάθε τόσο συγυρίζει το
εκκλησάκι, το μοναδικό που απόμεινε όρθιο, μιας και το σιάζανε πριν λίγα χρόνια. Τα πρω-
ινά πάλι ξεκινά με το ραβδί του, παίρνει μονοπάτια δύσβατα, περπατά ώρες ολόκληρες
για να λατρέψει αγίους σε ξωκλήσια ερημικά. Ανάβει το καντήλι τους, σκορπά φως στις
παγερές ερημιές ο μπαρμπα-Σάββας, ο τελευταίος κοσμοκαλόγερος του Μαλλιόντα. Τα

κατακόκκινα, φουσκωτά του μάγουλα ξεχειλίζουν καλοσύνη, ένα άδολο χαμόγελο φωτίζει το πρόσωπό του σαν δει περαστικό.

Ο μπαρμπα-Σάββας, ο «κοσμοκαλόγερος» της Μαλλιόντας (φωτ. Βασίλης Κουμαρέλας).

«Καλημέρα παλ(ι)κάρ', τι χαμπάρια, πώς απ' τα μέρ' μας;».

Το σπινθηροβόλο βλέμμα του γεμίζει χαρά σα με θυμάται.

«Μπας και πεινάς;» με ρωτά σε λίγο κι ανοίγει το πέτσινο δισάκι του.

Και τι δεν έχει εκεί μέσα, ελιές, τυρί, ψωμί ζυμωτό, σύκα ξερά, ακόμα και τη μπλατζέτα που τον κεράσανε χτες σε μian επίσκεψη βγάζει για να μ' ευχαριστήσει! Στην άλλη τσέπη ξεχωρίζουν κεριά, φυτιλάκια, λιβάνι, όλα τα πρεπούμενα για τους άγιους τους μακρινούς, τους μοναχικούς.

Ανηφορίσαμε το ποτάμι περνώντας μέσα από μπαχτσέδες. Μού 'δειξε τους τρεις τελευταίους μύλους. Κρατιούνται καλύτερα απ' όλους, ο ένας κοντά στον Αϊ Νικόλα, ύστερα ο μύλος του «Καρέκου» και τελευταίος ο μύλος της θεια-Δαφνούλας, ο πιο όμορφος. Ψηλά, πάνω στο γεροδεμένο πύργο του ξεχωρίζει μία μαρμαρένια πλάκα, πό 'χει καταμεσής σκαλισμένο σταυρό, από πάνω τα αρχικά ΙΣ (Ιησούς) ΧΡ (Χριστός), στα πλάγια κάποια γράμματα κεφαλαία, δυσανάγνωστα, που δηλώνουν μάλλον το όνομα του ιδιοκτήτη κι από κάτω τη χρονολογία που την κτίσανε, το 1882. Είναι ίσως μοναδική τούτη η πλάκα, δεν έχω ξαναδεί άλλη πάνω στο νησί. Σώζεται και το ντάμι του μυλωνά, εκεί κοντά, με το καγκελόφρακτο παραθυράκι, τριγυρισμένο από λεύκες, πολλές λεύκες γυμνές, ασημόχρωμες, λυγρόκορμες να χάνονται στο βαθυγάλαζο ουρανό.

Γυρίσαμε πίσω, στο χάλασμα του Αϊ Νικόλα. Κάποτε ήτανε εδώ μια όμορφη εκκλησούλα. Αγριεύει το βλέμμα του γέρου και κουνά με θυμό το ραβδί του, δείχνοντας το ερείπιο. «Για δες μωρέ, γουνιές έτοιμεις..., να μην μπορώ να βρω έναν άνθρωπου να σάσουμε γκ(ι) ακκλησιούδα».

«Κουράγιο, μπαρμπα-Σάββα, μπορεί κάποτε άνθρωποι μπουχτισμένοι απ' τον «πολιτισμό» να ξαναγυρίσουν στην όμορφη κοιλάδα και τότες θα βρεις βοηθούς να ξαναστήσεις τον Άγιο...». (...)

Ο Θοδωρής Πίτσας οργώνει στην Μαλλιόντα (φωτ. Βασίλης Κουμαρέλας).

Ο ήλιος πάει να βασιλέψει. Φεύγω χαρούμενος για τις άγνωστες αρχαιότητες που βρήκα, για τους ωραίους ανθρώπους που αντάμωσα, δυο γέροντες και τρεις τέσσερις νιούς όλους κι όλους. Η φιλοξενία, το καλοσυνάτο βλέμμα τους, οι απλοϊκές κουβέντες που ανταλλάξαμε με ακολουθούν, παρήγορα ψήγματα ανθρωπιάς στον σκληρό κόσμο μας,

ακτίδες λιγοστές στους ζοφερούς ορίζοντές του. Οι όγκοι των βουνών γιομίζουν χρώματα πορφυρά απ' το λιόγερμα. Οι ίσκιοι τους ολοένα και ξεμακραίνουν, γίνονται μυστηριακοί, απόκοσμοι. Θαρρείς πως μέσα τους τούτη την ώρα έρχονται να φωλιάσουν οι σκιές τόσων και τόσων ανθρώπων που ζήσανε στο ποτάμι, ιδροκόπησαν να αναστήσουν κλήματα, μπαχτσεδιά και κούλες στις πετραδερές πλαγιές του, έφτιαξαν μύλους και πύργους, ξωκλήσια και καστριά. Γυρεύουν ανάπαψη στο σιγομουρμούρισμα του νερού, στα κουδουνίσματα των προβάτων, χαίρονται τις αμυγδαλιές που ανθίσαν, προσμένουνε το θάμα να ακουστεί και πάλι το δροσάτο τραγούδι της φτερωτής στη λαγκαδιά του Μαλλιόντα».

Άνοιξη 1993 Βασίλης Κουμαρέλας

Ο λεσβολάτρης-γιατρός Μάκης Ασιώτης στον Αϊ Λια με φόντο τον Μεσότοπο.

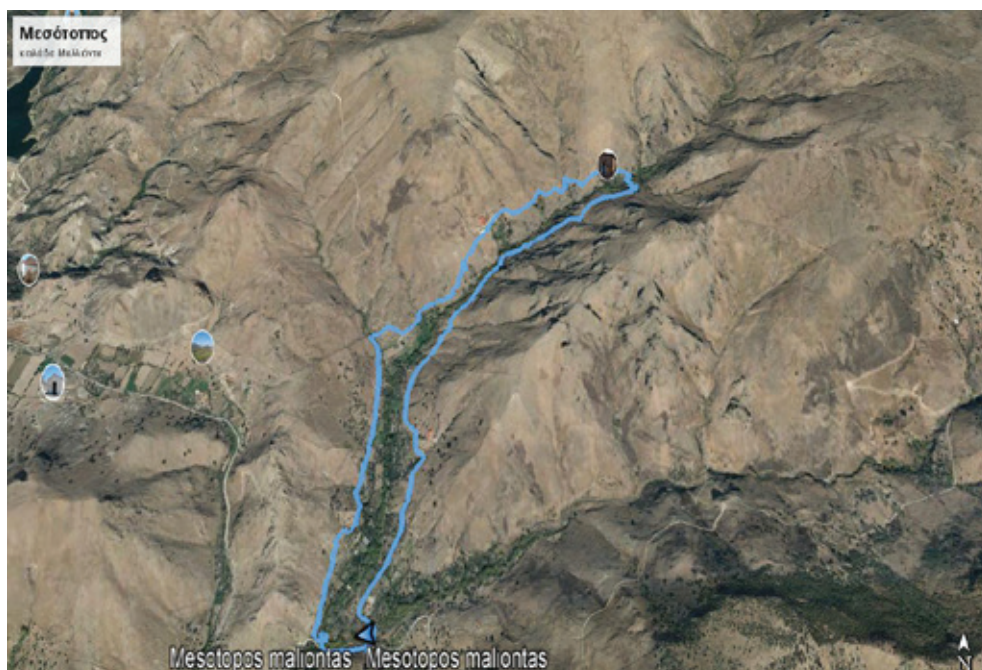
Λίγα χρόνια μετά ο Μάκης Ασιώτης, ιατρός ακολουθώντας τα χνάρια του Βασίλη Κουμαρέλα, έρχεται στη Μαλλιόντα για να γνωρίσει από κοντά την κοιλάδα με τους παλιούς νερόμυλους. Βοηθός του στην περιήγηση ο Γαβριήλος Ευαγ. Πιπίνης. Ξεναγοί τους ο-Γιάννης Ιωσηφέλλης-Καρέκος και ο Παναγιώτης Ευθ. Σκομβούλης, παλιοί μυλωνάδες και γνώστες της περιοχής. Η Μαλλιόντα «μάγεψε» έναν ακόμη λεσβολάτρη*. (Το οδοιπορικό αυτό του Μάκη Ασιώτη δημοσιεύεται το 1999 στο Περιοδικό του Συλλόγου της «Αναγέννησης»: "ΜΕΣΟΤΟΠΟΣ-Παράδοση & Πολιτισμός" με τίτλο: «Ο Μαλλιόντας και οι Υδρόμυλοι»...).

«Από τον Μεσότοπο ο δρόμος είναι σκαλωμένος επάνω απ' την άβυσσο.

Το μάτι, μια κατηφορίζει στις καφετιές χαρακίες των ρεμάτων και μια σκαρφαλώνει σε κάτι κωνικές κορφές, μοναδικούς ηφαιστειακούς όγκους, που στέκονται σαν πάσσαλοι μπηγμένοι στο χώμα της Ερεσίας ανέκαθεν. Μία απ' αυτές φιλοξενεί και «ένα ξωκλήσι άπαρτο», τον Αϊ Λιά. Τα βήματά μας θα πάνε επάνω από το γεφύρι του δρόμου, προς την Ερεσό, που κατηφορίζει ελικοστά, για να το περάσει.

Εδώ ακριβώς έρχεται από τα ΒΑ το ένα παρακλάδι ενός ξεροπόταμου, που ονομάζεται Βούρκος(...) Το κυρίως ποτάμι, ο Μαλλιόντας, με τα νερά, κατηφορίζει από την περιοχή των Χιδήρων. Ένα βαθύ πέρασμα, που αρχίζει από το οχυρό του Σκοτεινού και της Βελάνας, όπου τα νερά παίρνουν την πορεία να φτιάξουν το ποτάμι.(...)Οι πηγές βρίσκονται ψηλά, δίπλα στο ξωκλήσι του Αγ. Κωνσταντίνου. Έρρεαν ελεύθερα στο ποτάμι, που είχε πάντα νερό. Έφτιαξαν, λοιπόν, ένα φράγμα και από εκεί με αυλάκι, το λεγόμενο μυλαύλακο, που ακολουθούσε πλάι-πλάι τη δυτική όχθη του ποταμού, κατέβαζε το νερό. Αυτό το αυλάκι υπάρχει ακόμα σκαλισμένο στον ηφαιστειακό βράχο, ή και χτισμένο στο πλάι με πέτρες όρθιες. Κατά διαστήματα κάθετα αυλάκια ξεκινούσαν από το κεντρικό και έρχονταν

* Σε δέκα (10) χρόνια ο Μάκης Ασιώτης θα ολοκληρώσει την επίπονη εργασία του και θα εκδώσει το έργο του: «ΥΔΡΟΜΥΛΟΙ, Οι προβιομηχανικές υδροκίνητες εγκαταστάσεις, Η περίπτωση των Υδρόμυλων της Λέσβου» εκδόσεις «Αιολίδα»-2009

Η κοιλάδα της Μαλλιόντας. Με γαλάζια σήμανση η περιπατητική διαδρομή από το γεφύρι μέχρι το εκκλησάκι του Αγίου Κωνσταντίνου.

στην άκρη της όχθης, όπου ήταν κτισμένοι οι υδρόμυλοι του Μαλλιόντα. Το άφθονο νερό συντηρεί ακόμα μια ογκώδη βλάστηση από πυκνόφυλλα πλατάνια, κάτω από τα οποία μια πολυποίκιλη πανίδα από έντομα, ερπετά και αμφίβια παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον για τον υποψιασμένο οδοιπόρο.

Ο δρόμος έρχεται στην ανατολική του όχθη και καταλήγει σ' ένα σημείο του ποταμού, όπου σχηματίζεται στενή χαράδρα σαν «πέτρινες πόρτες» (Στένακας) μέσα στα επιβλητικά σκουρόχρωμα ηφαιστειογενή πετρώματα. Οι τσομπανάκοι (*Sitta europaea*) κατέχουν την πρωτοκαθεδρία. Εδώ τους αποκαλούν λαγγίτες, γιατί η φωλιά τους, σα λαγήνι νερού, την ονομάζουν λαγγιά. Κάτω από κρεμασμένους βράχους ξεπροβάλλουν τα πρόβατα, το κύριο μέσον επιβίωσης για αρκετούς κατοίκους της περιοχής. Από τις πέτρινες πόρτες και κάτω, το ποτάμι ανοίγει και γίνεται κοιλάδα με άφθονα ποτιστικά περιβόλια, σπιτάκια και μαντριά. Το έντονο πράσινο έρχεται σε αντίθεση πρωτόγνωρη με το γύρω καφετί περίγυρο των βουνών.

Φωλιές λαγγίτη στη Μαλλιόντα.

Οι υδρόμυλοι χτίστηκαν μέσα στον 19ο αιώνα στη σειρά από τις «πέτρινες πόρτες» ως το γιοφύρι του αμαξιτού. Δεν γνωρίζω αν κάποιοι απ' αυτούς που χάθηκαν είναι πιο παλιοί. Ίσως είναι κι έτσι. Όμως έχουμε τη

μαρτυρία από ορισμένους που φέρουν υπογραφές. Μέχρι που ήρθαν οι ατμοκίνητοι και μετά οι πετρελαιοκίνητοι αλευρόμυλοι στα χωριά. Όλοι αυτοί οι μύλοι άλεθαν τα σιτάρια και τα κριθάρια των γύρω βουνών. Φαίνεται πως και η Ερεσός (με τους τρεις μύλους στον Κοράσα) και η Άγρα (με τους δύο μύλους) έφερναν εδώ φορτώματα δημητριακών(...)

Ο πρώτος υδρόμυλος βρίσκεται στις «πόρτες». Πλατάνια και λεύκες καλύπτουν τον τόπο. Ψηλός ο Πύργος της Κολέθρας (μυλοκρέμαση), φτιαγμένος από πέτρα ντόπια και κουρασάνι, έχει το πηγάδι (βαγένι) τετράγωνης διατομής, επενδυμένο με ορθογώνια λαξευτή πέτρα. Το μυλαύλακο συναντά εκεί κοντά το κεντρικό αυλάκι που κατέβαζε το νερό. Σκεπασμένα με τη βλάστηση στέκονται τα ερείπια του εργαστηρίου (μύλου) μέσα στο ποτάμι. Εδώ υπάρχει μια μυλόπετρα με το σιδερένιο της στεφάνι. Είναι η λεπτή που βάζανε το καλοκαίρι όταν τα νερά λιγόστευαν. Το χειμώνα τοποθετούσαν τις παχιές πέτρες από κομμάτια λευκωτού πυρόλιθου (πάχους περίπου 30 εκ.). Δίπλα της υπήρχε ένα πέτρινο δαχτυλίδι από σκληρή καφετιά πέτρα. Ήταν το κεντρικό τμήμα της μυλόπετρας, που το μεταφέραμε στο Λαογραφικό Μουσείο του Μεσοτόπου.

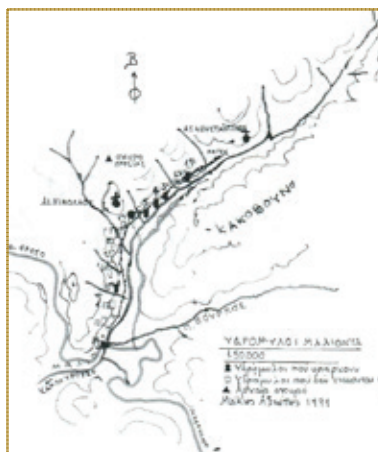
Στην πρόσοψη της μυλοκρέμασης, επάνω σε τετράγωνη πέτρα καφετιά, με πλαίσιο και σταυρό καλλιτεχνικό στη μέση, υπάρχει η επιγραφή του μύλου. Χτίστηκε στα 1880. Τελευταία ανήκε στον Γρηγόρη Καταχανά. Ο δεύτερος υδρόμυλος, λίγο πιο κάτω, δεν έχει πια κατάλοιπα και δεν τον θυμάται κανείς.

Τώρα, μέσα σ' ένα περιβόλι που ακούγονται τα νερά γύρω, βρίσκουμε τον τρίτο υδρόμυλο. Το μυλαύλακο φαίνεται στον βράχο και σε μερικά σημεία στέκονται όρθιες οι πέτρες. Υψηλά η κολέθρα έχει σκεπαστεί με κισσό. Εκεί στην πρόσοψη υπάρχει η επιγραφή, που αναφέρει ότι και τούτος φτιάχτηκε στα τέλη του 19ου αιώνα. Δυστυχώς ο κισσός δεν επιτρέπει την ανάγνωση. Τούτος ανήκε στον Ανέστη Καρέκο-Ιωσηφέλλη. Ο γιος του, ο ογδοντάχρονος μπαρμπα-Γιάννης Καρέκος, μας έδειξε τους μύλους στο οδοιπορικό μας.

Σε μικρή απόσταση έπαιρνε νερό ο τέταρτος μύλος που ανήκε στον Βλουτή Βλουτιδέλλη. Γεροφτιαγμένος, με ημιλαξευτή πέτρα και κουρασάνι, έχει τετράγωνης διατομής βαγένι, όπως και οι προηγούμενοι. Και τούτος είναι ιστορημένος με επιγραφή σε γκρίζα πέτρα, που έχει χαραγμένο το Σταυρό. Είναι εντοιχισμένη στη νότια πλευρά της κολέθρας.

Ο Γαβρήλος Πιπίνης πάνω στην κολέθρα του μύλου τ'ς θεια-Δαφνούλας (φωτ. Μάκης Αξιώτης).

Γράφει, λοιπόν, ότι κτίστηκε στις 2 Μαΐου του 1894(;). Σε απόσταση αναπνοής δούλευε, στη συνέχεια, ο πέμπτος μύλος. Στέκεται εκεί, όρθιος, σκουρόχρωμος μ' έναν θάμνο φυτρωμένο στην τρύπα του βαγενιού του. Πίσω του, βλέπει κανείς το χαραγμένο στο βράχο αυλάκι που κατέβαζε το νερό πιο κάτω, και το κτιστό με πέτρες μυλαύλακο του μύλου. Εδώ, τώρα το νερό σταματά. Το σύγχρονο αντλιοστάσιο, το στέλνει με σωλήνες σ' όλη την κοιλάδα. Πιο πάνω βρίσκεται το εκκλησάκι του Αϊ Νικόλα και παραδίπλα ένα ακόμη οχυρό της Ερεσίας, που ανακάλυψε ο φίλος Βασίλης Κουμαρέλας. Το παλιό λιθόστρωτο, περνά από εδώ το ποτάμι και ανηφορίζει, σίγουρα οδηγώντας στους υδρόμυλους.

Από δω και πέρα, το αυλάκι έφερνε το νερό σε μια σειρά από υδρόμυλους, που δεν σώζονται όρθιοι. Αυτοί ήταν του Μανόλη Ιωσηφέλλη ή Μανωλίκια (6ος) και του Κουρλή- (Καστρόπουλου) (7ος) .(...)

Πιο κάτω, ήταν οι υδρόμυλοι των Γιάννη Ζαφειριάδη (8ος), Δημήτρη Βασίλογλου (9ος) και Δημήτρη Βογιατζή (10ος).

Ο Παναγιώτης Ευθ. Σκομβούλης στη Μαλλιόντα (φωτ. Χρήστος Ιγν. Βουρνάζος, 2001).

Και ήλθαμε στον 11ο μύλο, του Παναγιώτη Σκομβούλη. Υψηλός, γεροφτιαγμένος, σώζεται μέσα στο πράσινο με μια παρόμοια επιγραφή στην πρόσοψη. Ο ιδιοκτήτης του ήταν ο δεύτερος που μου έδωσε πληροφορίες για τους υδρόμυλους του Μαλλιόντα.

Μετά, μέχρι το γεφύρι, υπάρχουν άλλοι δύο υδρόμυλοι: ο μύλος του Χαράλαμπου Βογιατζή (12ος) που δεν διασώζεται και του Γιάννη Καταχανά-Κοκκινογέννη (13ος).

Το νερό τερματίζει την πορεία του (2,4 χλμ.) στο δυτικό άκρο της γέφυρας, όπου σώζεται ο χαμηλός 14ος υδρόμυλος του Γαβριήλ Φιλιππίδη-«Σάμπουρλα», γνωστός και σαν «μυλέλι».

Οι τελευταίοι που δούλεψαν, ήταν κατά την διάρκεια της Γερμανικής Κατοχής. Θυμούνται να γυρίζουν τη φτερωτή τους έξι μύλοι (ο πρώτος, ο τρίτος, ο πέμπτος, ο έκτος, ο ενδέκατος και το «μυλέλι»).

Οι μύλοι του Μαλλιόντα δεν γνωρίζω αν μπορούν να λειτουργήσουν πια. Αυτό, είναι έξω από την οικονομία της εποχής μας. Όμως σαν σύνολο, σαν σύστημα στην ιστορία των νερών είναι πολύτιμα μνημεία και μάλιστα τέσσερα από αυτά, εφοδιασμένα με επιγραφές. Όλο το κομμάτι αυτό του Μαλλιόντα, από τις πηγές μέχρι τη γέφυρα, με στερεωμένα τα μνημεία και προστατευμένο το φυσικό περιβάλλον του ποταμού, θα μπορούσε να αποτελέσει ένα σημαντικό μέρος οικοτουριστικής διαδρομής, το οποίο προτείνω στους πάντοτε πρωτοπόρους Μεσοτοπίτες».

(Μάκης Αξιώτης)

Τα τελευταία λόγια του κ. Μάκη Αξιώτη, του συνταξιούχου πλέον ιατρού, του ακάματου περιπατητή, φαίνεται πως «έπιασαν τόπο», μιας και τα επόμενα χρόνια υπήρξαν δημιουργικές ανησυχίες και το «Όνειρο» άρχισε να χτίζεται σιγά-σιγά πάνω στα γερά θεμέλια...